

# Temarecension

## Sveriges Historia

Sveriges historia 1920–1965

*Yvonne Hirdman, Urban Lundberg & Jenny Björkman*

NORSTEDTS, 2012, 686 s.

Sveriges historia 1965–2012

*Kjell Östberg & Jenny Andersson*

NORSTEDTS, 2013, 549 s.

Omslagsbilleder på historiebøger er ofte meget sigende. Det gælder også for omslagene til bind 7 i forlaget Norstedts stort anlagte *Sveriges Historia* skrevet af Yvonne Hirdman, Urban Lundberg og Jenny Björkman og for sidste bind i serien, bind 8, forfattet af Kjell Östberg med assistance fra Jenny Andersson.

På forsiden af bind 7 ses 30'er-moderne, velordnede funkis-rækkehuse indrammet af naturgrønt i front og blå himmel foroven. På bagsiden troner en selvbevidst og fræk Pippi Langstrømpe. Billederne udgør en fin repræsentation af bogens fokus på den moderne velfærdsstats gennembrud belyst i høj grad gennem system- og begrebsanalyse og via kultur-, køns- og bolig- og arkitekturpolitiske fokuseringer. Både den frække Pippi og den moderne funkis under blå himmel er ganske dækkende for bogens succesnarrativ om Sverige, der rejste sig fra fattigdom og konflikt og opnåede rigdom og harmoni i en rationel og "jämställd" velfærdsmodel, hvor klasse blev til folk og hvor staten gennem politikere og 'nationale strateger' lagde rammerne til rette for det gode liv. Modellen blev tidligt beundret internationalt, men efterhånden også, ikke mindst af amerikanere, fremhævet som en modeldystopi. Som billederne på omslaget pejler, er det dog ikke sidstnævnte tolkning, som forfatterne til bindet abonnerer på.

Hovedfortællingen i bind 8 kredser også om velfærdsstaten og den svenske model, om dens storhed i 1960'erne og 70'erne, begyndende underminering for alvor fra 1980'erne og – muligvis – snarlige fald under presset fra globalisering, markedsgørelse og individualisering. Billedsiden på omslaget er også her interessant, men samtidig mere åben for fortolkning. På forsiden

ses Øresundsbroen, repræsenterende det opdaterede moderne, hvor Sverige rækker ud mod verden som symbolsk udtryk for, at den svenske model ikke længere lader sig realisere som en national model. Samtidig er der klare dystopiske elementer i billedet, hvor broen (historien?), sort og kurvet, bevæger sig frem mod lyset på midten (de oplyste pyloner), hvorefter mørket atter sætter ind, nu også indrammet af en blytung himmel med rødlige flammeskær (over Danmark). Optimismen er derimod større på bagsiden, hvor man ser Gripen-jagerflyet – med Trekrone på vingerne – dynamisk, elegant og aggressivt svinge sig mod himlen. Flyet er i stigning, ikke i fald, måske i mission mod mørket – eller bare på vej til Libyen, nu hvor Sveriges forsvar – som i øvrigt det danske – i stigende grad og som et yderligere element i ”fragmentariseringen av nationalstaten” (s. 485) henlægges til fjerne himmelstrøg. Da Östberg og Andersson næppe har stået i lære hos Ingmar Bergman, er mindre langtrækkende og mindre symboladede tolkninger nok også mulige.

\*\*\*

Diskussionen om den svenske model, dens grundlæggelse, dens kulmination og måske snarlige fald/rekonfigurering, skal jeg vende tilbage til nedenfor. Indledningsvis vil det være på sin plads med en række generelle karakteristika af de to bind, for med dem må man i udgangspunktet slå fast, at der er blevet sat et ajourført og tidssvarende monument over de sidste knapt 100 års svenske historie. Man erkender straks, at disse bind ikke kunne være skrevet for 20 år siden. Ikke kun fordi de også medinddrager de seneste 20 års historie, men i særdeleshed fordi bindene benytter sig – på vekslende manér – af mange af de metodiske og teoretiske nyorienteringer og landvindinger, historievitenskaben har gjort de seneste 20–25 år. Inspirationen fra især New Cultural History, fra kvinde- og kønshistorien og fra begrebshistorien er synlige i bind 7, ligesom begge bind trækker stærkt på indsigterne fra historiefagets stigende interesser for historiebrugs- og historiekulturanalyser.

Bind 8 er for sin del stærkere inspireret af moderne samfundsvidenskabelige teoridannelser og forskning. Indsigterne fra eksempelvis nyere forskning i medialisering, individualisering, neo-liberal og global økonomi, arbejdsmarkeds- og velfærdsstatsforskning anvendes med stor selvfølgelighed og god forklarings effekt, ligesom bindet indeholder betydeligt tættere analyser af det politisk-parlamentariske niveau. Dette lidt anderledes ’take’ er naturligvis også en afspejling af det basale forhold, at historikere i dag ofte er ’second comers’ til samtidshistorien, som samfundsvidenskaberne allerede grundigt har koloniseret.

Derimod må man sige, at bindene gør meget lidt ud af at indlejre svensk historie i en komparativ og/eller transnational ramme. Det er lidt overraskende i lyset af den stærke 'transnationale vending' i historiefaget gennem de seneste 10–15 år, men også i lyset af, at bindene har en tendens til at beskrive den svenske model og Sverige som unik og særlig fremgangsrig, endda som "verldens mest jämställda land", "verldens mest sekulariserade land" eller som det i bind 8 s. 14 slås fast: "De Nordiska länderna, och Sverige i synnerhet, har mer än någon annan plats på jorden lyckats med att bygga trygga, demokratiska och stabila samhällen där man ständigt försöker reformera och förbättra." Jeg skal ikke bestride, at den svenske model har haft mange unikke træk og været fremgangsrig og genstand for beundring og emulering (blandt andet i Danmark), men jeg er skeptisk overfor "verldens mest"- og "i synnerhet"-udsagnene, især når de ikke ledsages af definatorisk præcisering og eksplicit komparation. Derimod afslører Östbergs og Anderssons citerede udsagn måske, at en sådan forestilling er udbredt i Sverige, også hos historikerstanden, hvilket jo er en pointe i sig selv. Det er en forskel til Danmark, hvor historikerstanden mig bekendt ikke betjener sig af en sådan standard for national legitimatorisk retorik, selv om 'verdens bedste-retorikken' bestemt også flourer i Danmark i den bredere samfunds- og mediedebat.<sup>1</sup>

Manglen på eksplicit komparation føles mest akut i bind 8, ikke mindst fordi det også er i dette bind, man tydeligst møder 'verdens bedste'-retorikken. Til gengæld er dette bind bedre transnationalt funderet end bind 7. Den historiske kontekstualisering i bind 7 er forholdsvis traditionel, fordi den mest består af afsnit, der helt generelt trækker den internationale dagsorden for Europa og verden op efter Første Verdenskrig, kriseårene og fascismen i 1930'erne eller den kolde krig efter 1945, før opmærksomheden lukker sig om Sverige. Her savner man indimellem en klarere transnationalisering af den svenske udvikling for eksempel i forhold til, hvilken inspiration Myrdal'erne kom hjem med fra USA, hvordan og i hvilket omfang Beveridge-rapporten influerede svensk velfærdstænkning, eller hvordan Marshall-planen influerede på diskussionerne om vækst, produktivitet og økonomisk planlægning, herunder om der som i det meste af Vesteuropa var tale om en betydelig grad af teknologisk-kulturel transfer med direkte virkning for rationaliserings- og effektiviseringsbølgen i industrien i 1950'erne og 60'erne. Disse diskussioner er interessante, både hvis transfer-elementet var ubetydeligt, og hvis det var betydeligt, for i begge tilfælde ville det sige noget afgørende om relationen mellem det nationale og internationale/transnationale i den svenske moderne historie.

Det manglende blik for det transnationale er også tydeligt i forhold til behandlingen af Sveriges forhold til Norden. Med nogle få undtagelser, blandt

andet omkring kriseforligene i 1930'erne og forsorgs- og boligpolitikken, er det nordiske transnationale rum forbavsende fraværende i begge bind. De større inter-nordiske statshistoriske events, forsøgene på at danne et nordisk forsvarsforbund i 1948-49, EFTA-intermezzoet og senere NORDEK-initiativet, er selvfølgelig behandlet, men også forholdsvis overfladisk og især for EFTA's og NORDEK's vedkommende langt fra up-to-date i forhold til den eksisterende forskning (derimod har Urban Lundberg en meget fin behandling af neutralitetspolitikens nordiske dilemmaer under Anden Verdenskrig). Det er en mangel, fordi det nordiske element var meget stærkere prioriteret i de nordiske landes udenrigspolitik, også Sveriges, end man får indtryk af i disse bind, og fordi der er en ganske fascinerende historie at fortælle, om hvordan det inter-nordiske statsforhold var drevet af såvel samarbejde som konkurrence, som i høj grad også var med til at diktere, hvordan Sverige førte politik.

I behandlingen af den svenske model mangler der ligeledes en systematisk indlejring af det nordiske transnationale perspektiv. Der foregik en livlig idéudveksling, for eksempel inden for den socialdemokratiske nordiske samarbejdsorganisation (SAMEK) om blandt andet arbejdsmarkeds- og socialforhold. I perioder, især fra slutningen af 1930'erne til midten af 1970'erne, var den svenske model nok hovedinspirationskilden for socialdemokrater i Norge og Danmark, men der var ikke tale om en envejsinspiration, hvilket også anskueliggøres af den udbredte anvendelse i politik og forskning af det konkurrerende begreb den nordiske model. Gennem de seneste årtier har begrebet den nordiske model vundet i indflydelse, mens begrebet den svenske model har mistet i status, har jeg på fornemmelsen. Der har i denne periode snarere været fokus på den danske model omkring flexicurity og det af Verdensbanken udviklede, men af Fukuyama populariserede begreb "Getting to Denmark" (om vejen til 'good governance'). Samtidig er seneste trend i Danmark, at neo-liberale debatører, blandt andet omkring tænketanken CEPOS, nu er begyndt at ønske sig svenske tilstande á la Reinfeldt.

Det er en fascinerende historie, som jeg synes burde have været behandlet tydeligere i disse bind, både i sine begrebshistoriske og transnationale facetter, netop fordi modelbegrebet er så grundlæggende et omdrejningspunkt i de to binds narrativ. Sjovt nok registreres modelforskydningerne faktisk også i bind 8. Hvor bind 7 næsten udelukkende taler om den svenske model, veksler brugen af den svenske og den nordiske model – eller de nævnes i samme åndedrag – i bind 8, men altså uden at Östberg og Andersson adresserer og diskuterer relationerne – transfer'en – imellem dem eller deres egen brug af dem. Derimod har bindet rigtigt godt greb om den indholdsmæssige metamorfose, som begrebet den svenske eller den nordiske model faktisk

gennemgår fra 1980'erne og til i dag. Som jeg skal vende tilbage til, er det en af de helt store styrker ved bind 8.

Jeg skal gerne vedgå, at det transnationale fokus kan være vanskeligt og tidskrævende at indarbejde i nationale historier, især fordi der på en række felter endnu ikke er lavet tilstrækkelige transnationale analyser, man kan trække på. På den anden side er nationalstatens historie også historien om en stadig højere grad af transnational og international indbinding, og det må afspejles i de nationale historiefortællinger, man laver i dag. I det hele taget kræver et projekt som det foreliggende nogle grundige overvejelser om, hvordan det skal gribes an. Jeg er fuldstændig sikker på, at der har været ført omfattende diskussioner herom i redaktør- og forfattergruppen bag Norstedts *Sveriges Historia*, selv om nogle af værkernes formvalg ikke forekommer mig helt indlysende. Bøgerne fremstår i deres størrelse, kompakt, og skrivestil i et format, der kræver en vis indsigt og udholdenhed. Dette er ikke typisk litteratur til natbordet. Når det er tilfældet – når man har valgt at give bindene en forholdsvis tung akademisk karakter – undrer man sig over, hvorfor værkerne ikke er blevet udstyret med i det mindste reelle slutnoter. Den anvendte løsning med sammenpressede litteraturhenvisninger til de enkelte kapitler er lidt svær at arbejde med, synes jeg. På samme måde kan man være kritisk over for manglen på tabeller og figurer i bogen. Bøgerne er store i omfang, indholdsmættede og ofte rige på kompleksitet. Det ville have lettet læsningen og forståelsen mange steder, hvis komplekse forløb var blevet anskueliggjort med inddragelse af sådant materiale, for eksempel med tabeller over valgresultater i de kaotiske 1920'ere eller en figur, der viser udviklingen i strejkeaktiviteten mellem 1920'erne og 30'erne. Tilsvarende kunne man i bind 8 med nogle få velvalgte tabeller og figurer have præciseret den økonomiske krises dybde i Sverige omkring afslutningen af den kolde krig.

Derimod har man valgt at lade bøgerne være stærkt illustrerede. Og billedsiden er utroligt vellykket, ikke mindst i bind 7, hvor man fornemmer, der er arbejdet meget integreret med billedsiden. Billederne er således ikke blot virkeligt flot reproducerede; der er også ofte tale om meget prægnante billeder, der understreger, udvider og konkretiserer historiefortællingens tekst. Et af mine yndlingsbilleder er fotoet i bind 7 s. 578 af et såkaldt "representativt urval" af 1950'ernes toneangivende politikere, forskere, sportsfolk, kunstnere mv. Det er et usædvanligt 'corny' billede, der i al sin konstruerethed osrer af 50'er-modernitet og eliteforbrødring. Men jeg savner, at billedteksten fortæller mig, hvordan dette mageløse foto er blevet til.

Et andet markant træk ved begge bind er de indlagte mindre tema-afsnit, hvor eksempelvis de to afsnit i bind 8 om "framtidens arkeologi" og "Sverige i verden, verden i Sverige" af gæsteforfatterne Jarl Nordbladh og

Kristian Gerner er aldeles fortræffelige. Nordbladhs fordi det på original vis tematiserer den fremtidige kulturarv, og Gerner's fordi det gør noget af det, jeg efterlyste ovenfor, nemlig indlejrer Sverige i en klar transnational og international sammenhæng, ikke mindst baltisk og europæisk sammenhæng. Som Gerner konkluderer, fremstår det svenske multietniske samfund med sine kløfter og polariseringer i dag som et typisk europæisk samfund. I bind 7 må man fremhæve de noget større temaer om alkohol, forsorg og bolig- og arkitekturpolitikken behandlet af Jenny Björkman. Disse temaer er så ekstensivt behandlet, at der er tale om egentlige kapitler, hvorfor Björkman da også krediteres som medforfatter på bindet. Kapitlerne er aldeles forbilledlige i deres blanding af faktualitet, analyse og diskussion og med inddragelse af historikerens arsenal af politiske, sociale, kulturelle, mentale og æstetiske analyseredskaber, herunder også, må det understreges, med en konsekvent evne til at indlejre den svenske udvikling i en bredere international og transnational sammenhæng. Disse kapitler er lige til at bruge som temalitteratur i et undervisningsforløb.

\*\*\*

Fokuserer man lidt mere indgående på bind 7, får man her grundfortællingen om Sveriges udvikling fra et fattigt land i Europas periferi til et rigt land, som blev til et europæisk modelland, fordi det evnede at kombinere vækst og velstand med udviklingen af et bredspektret velfærdssamfund, *folkhemmet*, og et konsensus-orienteret (Harpseud)demokrati. Historien omfatter perioden 1920–1965, og det er en succeshistorie. Samtidig er det også en historie med sorte pletter, og en historie, der fortælles lidt mere komplekst, end det umiddelbart kunne lyde. Som Hirdman, Björkman og Lundberg flere gange understreger, lå der ikke en samlet masterplan bag udviklingen af den svenske model. Held (for eksempel ikke-krigsførelsen i Anden Verdenskrig) og ikke mindst en udpræget pragmatisme kendetegnede udviklingen af modellen. Pragmatismen var indbygget i modellen, som nok blev opbygget under socialdemokratiske auspicer – partiet sad inde med statsministerposten i fulde 44 år fra 1932 til 1976 med i hovedsagen kun tre statsministre ved roret (Per Albin Hansson, Tage Erlander og Olof Palme) – men den bredere samfundsmæssige interesseformidling var langt hen korporatistisk inden for det dynamiske spændingsfelt i trekanten mellem statsmagt/regeringsmagt, arbejder/lønmodtagerinteresser og erhvervs- og arbejdsgiverinteresser.

Dette samarbejde var blandt andet uformelt formidlet gennem møderne fra 1950'erne i statsministerens sommerdomicil i Harpsund, som helt i korporatismens ånd var stillet til rådighed for den socialdemokratiske regeringsmagt af

industrimagnaten Carl August Wicander. Konsensuselementet understreges yderligere af viljen og evnen til at føre koalitionspolitik i Riksdagen – en tradition som i lighed med de øvrige nordiske lande blev grundlagt med kriseforligene under 1930'ernes økonomiske krise, hvor der blev slået bro mellem de røde og grønne klasseinteresser. Dette fuldendte også rejsen for Socialdemokratiet fra klasseparti til folkeparti. Socialiseringsaspirationen veg til fordel for en aktiv social- og velfærdspolitik, der blev yderligere underbygget gennem en solidarisk lønpolitik og fred på arbejdsmarkedet formidlet gennem Saltsjöbad-aftalen fra 1938. Indimellem blev der dog prøvet grænser af, som det eksempelvis skete i det store ATP-pensionsslag i slutningen af 1950'erne, hvor fronterne var trukket hårdt op, fordi det fondsstyrede tillægspensionssystem var en torn i øjet på mange borgerlige og selvstændige erhvervsdrivende. Der måtte derfor folkeafstemning, nyvalg og indsatsen fra en borgerlig partiafhopper til, før det endelig lykkedes for Erlander-regeringen at få reformen i hus.

Selv om den svenske model ikke blev opbygget efter en fastlagt konstruktionsplan, viser forfatterne til bind 7 overbevisende, hvordan velfærdsstaten var gennemsyret af en moderne planrationalitet. Den blev fostret gennem videnskabelige metoder, brugen af den politiske betænkning som problemknuser og båret frem af en politisk, kulturel og forskningsmæssig elite, der havde tiltro til social engineering som redskab til at skabe det retfærdige og gode samfund. Det er denne gruppe, den norske sociolog Rune Slagstad har betegnet de nationale strateger, for de var en tidstypisk gruppe som også fandtes i Norge, Danmark og andre lande.

I Sverige var det økonomer, medicinere, politikere, byplanlæggere og arkitekter – som Alva og Gunnar Myrdal, Ernst Wigforss, Gustav Möller, Uno Åhrén, Lennart Holm og mange flere – der tegnede gruppen af nationale strateger. Selv om deres sociale engagement var ubestrideligt, var det ofte i forbindelse med deres rationelle og tekniske approach, at de 'sorte pletter' i velfærdsstrukturen opstod. Det kunne være, når sociale problemer forårsaget af sprit skulle holdes i ave gennem et centraliseret, bureaukratiseret og umyndiggørende systembolag; når dårlig social og mental arv blev tacklet gennem tvungen eller overtalende sterilisationspraktik, eller når planlæggerne i det såkaldte millionprogram var så dedikerede i deres bestræbelser på at skabe kvalitetsboliger til flest mulige, at humanismen og behov for afveksling blev ofret på storbyggeriernes alter. Jeg synes afsnittene, hvor disse sorte pletter behandles generelt er gode, fordi forfatterne ikke forfalder til let moraliseren, men fremstiller dem – uden at være apologetiske – i en nødvendig historisk og proportionsmæssig kontekst.

Til historien om velfærdsstatens fremvækst hører også forandringerne i kønsrollerne. Det gøres der meget ud af i dette bind, hvor man må sige at

især kvindehistorien bliver meget mere synlig, end det ofte ses i nationale historier. Forandringerne i kønsroller og kønsidentitet hørte modernismen til og fulgte i kølvandet på overgangen fra agrarsamfundet til industrisamfundet. Der fandtes således også kvindelige velfærdsbyggere eller strateger som politikeren og socialreformatoren Alva Myrdal, seksualoplyseren Elise Ottesen-Jensen og boligindretningseksperter Lena Larsson, men det grundlæggende billede i dette bind er, at velfærdsstatens arkitekter og konstruktører som flest var mænd, og at det var en sej kamp for kvinder i perioden 1920–1965 at kæmpe sig til magt og anseelse i det offentlige svenske rum. Sverige fik således ikke sin første kvindelige minister førend i 1947 (Karin Koch) og endnu i begyndelsen af 1970'erne var der kun to kvindelige ministre i Palmes første regering. Men "det demokratiska underskott", som Hirdman benævner det (s. 270), blev i denne periode i stigende grad tematiseret som et problem og kunne med kvindernes store indtog på uddannelsesinstitutionerne og arbejdsmarkedet i 1960'erne ikke længere negligeres. Konstateringen viser samtidig, at modernismen ikke slog igennem på alle niveauer i denne glansperiode for den svenske model. Som Urban Lundberg argumenterer (s. 577), kan 1950'erne i et hverdagslivsperspektiv endda hævdes at være det sidste årti i 1800-tallet.

Det har længe i svensk forskning været en bærende indsigt, at der var en tæt sammenhæng mellem den svenske udenrigspolitik, neutralitetspolitikken, og velfærdsstatsprojektet. Denne sammenhæng behandles også fint i dette bind af Urban Lundberg, der klart anskueliggør den nære og stærke diskursive interdependens mellem folkhem og neutralitetspolitik. Neutralitetspolitikken blev forstået som det ydre værn, der lod Sverige udvikle sin egen – overlegne – velfærdsmodel, og samtidig kunne alle ønske om at modificere neutralitetspolitikken, for eksempel ved at gå ind i EEC, neutraliseres med henvisning til, at det ville true velfærdsprojektet. Det var da også den type argumentation, som både Gunnar Myrdal og Tage Erlander førte frem, da det spørgsmål kom på banen i begyndelsen af 1960'erne.

På den anden side synes jeg måske også nok, at Lundberg går vel langt i at universalisere logikken i den svenske politik. Det sker, når han på side 523 hævder, at det var NATO-medlemskabet, der gjorde det vanskeligt for EEC-skeptikere i Danmark og Norge at vinde tilslutning til at afvise EEC-medlemskab. Det er naturligvis korrekt, at den sikkerhedspolitiske doktrin i de to lande ikke på samme måde som i Sverige var out-of-synch med EEC-medlemskab. Men som den norske historie viser, var medlemskab af NATO ikke tilstrækkeligt til at sikre EEC-medlemskab, og i det danske tilfælde kunne man tværtimod med vægt argumentere for (og det gjorde danske regeringer, også de socialdemokratiske), at EEC-medlemskab var nødvendig for at sikre udviklingen af dansk økonomi og dermed velfærdsstaten.



Her har vi nemlig en af de store strukturelle forskelle mellem Danmark og Sverige i forhold til at sikre industrialisering, modernisering og velfærdstat. Den danske moderniseringsproces var afhængig af, at det eksportorienterede landbrug kunne få adgang til de mest betydelige internationale markeder, og det tilbød EEC med Storbritannien inkluderet. Samme behov havde Sverige ikke, som derimod var stærkt afhængig af adgang til industrimarkedene. Det var også derfor, at Sverige satte så mange kræfter ind på at realisere EFTA (frihandel uden landbrug), derfor at danske regeringer foretrak EEC (frihandel med landbrug), og hovedgrunden til at danske og svenske regeringer faktisk havde et noget anstrengt forhold til hinanden i en stor del af 1960'erne. Den historie kunne man godt have spundet en interessant ende over i bogen, for den handlede faktisk om kampen om retten til at definere den nordiske model, hvilket der var knyttet ret store nationale interesser til.

\*\*\*

Det er ofte den største udfordring at skulle skrive det mest kontemporære bind i en større historieserie, fordi det kan være svært at få et solidt perspektiv på den nærmeste historie. Man fornemmer også, at det har budt på vanskeligheder for Östberg og Andersson, og måske derfor slutter bogens sidste afsnit også med den sigende – og heldigvis beroligende – overskrift: ”En historia utan slut”. På trods af det vil jeg hævde, at forfatterne faktisk præsenterer en ganske kohærent historie om Sverige fra 1965 til i dag. Hvis bind 7 er skruet sammen som en fortælling om den svenske models fremvækst og cementering, er bind 8 som allerede anført fortællingen om modellens storhed, udfordring, forvandling og mulige fald. Også dette bind er grundlæggende fortalt med den svenske/nordiske model som strukturerende omdrejningspunkt. Bindet har dog betydeligt mere fokus på den politisk-parlamentariske historie og analyserer den mere grundlæggende end bind 7. Eksempelvis er det meget velgørende, at forfatterne faktisk tager sig plads til at forklare de konstitutionelle regler for det svenske to-kammersystem og karakteren af ændringen til et et-kammersystem i 1970 (s. 131–137). Redegørelsen for to-kammersystemet ville jeg meget gerne allerede have haft tidligt i bind 7 som baggrund for forståelsen af den nye parlamentarismes vanskeligheder i svensk politik i de turbulente 1920'ere.

Östberg og Andersson forholder sig på (post)moderne vis eksplicit og reflekteret til opgaven at være historiefortæller. Vi får både en kort biografisk skitse af de to forfattere, så vi kan se, hvor de selv er situeret i Sveriges historie (s. 21–22), og vi får en historiografisk udlægning af, hvordan svenske historikere har forholdt sig til det at skrive Sveriges moderne historie. Her læser man blandt andet (s. 19), at den svenske historiefortælling længe har

været bundet op på "vi bygger landet"- og "Socialdemokratiets århundrede"-konceptet. Det var et koncept, der ifølge forfatterne handlede om, "hur arbetarrörelsen växte sig stark i brukssamhällen och industristäder, vann rösträtten, tog makten från brukspatroner och fabriksdisponenter och byggde ett samhälle underifrån, ett samhälle på solidaritetens, jämlikhetens och medborgarrättens grund. I denna historieskrivning blev det svenska samhällets historia oskiljaktig från socialdemokratins historia, grenar på samma träd".

Selv om Östberg og Andersson slår fast, at sådan kan Sveriges historie ikke længere skrives med udgangspunkt fra i dag, vil jeg påstå at bind 7 og første del af bind 8 faktisk skriver sig ind i denne grundfortælling, mere sofistikeret, mere nuanceret og med kritisk behandling af Sveriges "sorte pletter", men grundlæggende er det historien om opbygningen af den svenske socialdemokratiske solidaritets-, jämlikhets- og medborgermodel, vi præsenteres for i årene fra 1920 til 1975. Under overskriften "De gyllene åren" (s. 25ff.) diskuterer forfatterne ganske vist, hvor unik den svenske model faktisk var, og selv om de klart understreger, at mange andre lande arbejdede med samme inspiration og ambition, har de jo allerede, som vi har set på s. 14, slået fast, at "Norden och Sverige i synnerhet, har mer än någon annan plats på jorden lyckats med att bygga trygga, demokratiska och stabila samhällen där man ständigt försöker reformera och förbättra". Klarere kan den klassiske tolkning vel ikke repræsenteres?

Derimod er det korrekt, at historien efter 1975 dårligt lader sig fortælle ud fra et etparti-perspektiv eller ud fra "vi bygger landet"-perspektivet. Det er i hvert fald ikke det, Östberg og Andersson forsøger. Bindet er opdelt i seks hovedkapitler, som lader sig reducere til tre grundfortællinger: fortællingen om velfærdslandet (den svenske model), fortællingen om "strömkantring" og "brytningstid" i 1970'erne og 80'erne og fortællingen og diskussionen om velfærdssystemskifte i "I marknadens skugga" i post-1989-perioden. Som understregning af brudperspektivet i forhold til den svenske models guldalder optræder ordet "ny", "nya" eller "nytt" ikke mindre end 14 gange i afsnits- og kapiteloverskrifterne, der dækker perioden fra 1980'erne og frem (fra s. 295).<sup>2</sup> Ligesom symbolikken i bindets omslagsforside understreger overskriften "I marknadens skugga", at de nye tider er en forfaldshistorie eller i hvert fald en historie med stærke skyggesider.

Dette er i øvrigt helt legitimt, og jeg vil argumentere for, at hvad enten man begræder den klassiske models deroute eller er glad for at være sluppet ud af dens omklamring, så har bogen meget at byde på i sine analyser og diskussioner af skredet i ideologi, politik, økonomi og kultur, der sætter sig igennem fra 'guldalderen' og frem til i dag. Som forfatterne understreger, så handler denne historie i sin essens om, at grænserne mellem stat, marked

og individ flytter sig i perioden. Udviklingen går i retning af mindre stat og en mindre stærk stat til fordel for en større tiltro til, at markedet er bedre til at optimere og regulere produktion og fordeling af samfundets goder. Dette indebærer også en prioritering af individets ret og mulighed for selv at prioritere og 'konsumere' sociale tilbud og en nedskalering af satsningen på kollektive løsninger. Med andre ord, et skred der kan tematiseres som bevægelse fra en lighedsambition til en større frihedsambition (for dem som har råd), som konkret finder udtryk i faldende og mere restriktive sociale velfærdsydelse i bytte for en mindre progressiv skattepolitik.

I denne historie er der en række interessante mellemregninger. Bindet har et godt blik for, at den tidlige problematisering af den svenske model egentlig kom fra venstre og for alvor slog igennem i forbindelse med 1968. Bogen tematiserer overbevisende 1968 under overskriften "Det långa 1968". Dette lange 1968 strakte sig til slutningen af 1970'erne og gav anledning til en bred reformstrømning, som gjorde 1968 til mere end et ungdomsoprør. Det førte til store forandringer i hverdagslivet omkring seksualitet og kønsroller, samtidig med at en del af opbruddet i høj grad også var næret af et ønske om at videreudvikle og ændre den svenske model. Det sås blandt andet i fagbevægelsens radikaliserede krav om økonomisk demokrati og i den organiserede kvindekamps krav om større ligestilling. Mens økonomisk demokrati forblev en drøm, fik ligestillingskravet virkeligt momentum fra denne tid, ligesom 1970'erne generelt blev en stor ekspansionstid for en række socialreformer. Forfatterne opfatter selv skredet i kønsrollerne og ligestillingspolitikken som den måske vigtigste langtidseffekt af '1968' med henvisning til, at antallet af kvindelige ministre voksede fra tre til seks ved den nye borgerlige Fälldin-regerings tiltræden i 1976, samtidig med at landet fik sin første ligestillingsminister og ligestillingslov. Dette må også ses i lyset af, at den kvindelige repræsentation i Riksdagen i løbet af 1970'erne fordobledes fra 14 til 28 procent. Der er derfor en solid dækning for forfatternes påstand om, at Sverige dermed var blevet et foregangsland i ligestillingspolitikken.

Netop valget i 1976 bliver indgangen til bindets anden grundfortælling om strømkæntning og brydningstid. Det er en periode, hvor den svenske model udfordres økonomisk og socialt, blandt andet gennem svækkelsen af de internationale konjunkturer forbundet med oliekriserne. Væksten falder, økonomien begynder at udvikle sig på stop-go manér, arbejdsløsheden stiger, budgetunderskuddet stiger og devalueringer kommer igen til at høre til dagens orden. Alligevel blev Sverige ofte internationalt beundret for sin økonomiske stabilitet og kreativitet i disse år. En arbejdsløshedsprocent på fire så man faktisk på med misundelse i andre lande, ikke mindst Danmark, hvor arbejdsløsheden nåede op på 9-10 procent, og hvor samfundsdebatten

kredsede om begreber som ”den økonomiske afgrund”, ”fattigfirserne” og ”den sociale massegrav”.

Selv om Sverige også kom til at opleve sociale opbremsninger og en mere disciplineret budgetpolitik i 1980'erne, hvor ikke mindst finansminister Kjell-Olof Feldt efter socialdemokraternes tilbagevenden til regeringsmagten i 1982 svang pisken, kom det egentlige økonomiske sammenbrud i Sverige først ved indgangen til 1990'erne. Til gengæld blev det massivt og satte seriøst spørgsmålstegn ved den svenske models levedygtighed.

Historiske processer er imidlertid komplicerede, og rødderne til et sammenbrud er altid indlejret i kimform i forhistorien, før det faktisk indtræffer. Det har Östberg og Andersson et glimrende blik for. De viser således, at på det ideologiske plan bliver den svenske model allerede voldsomt udfordret fra slutningen af 1970'erne, hvor ikke mindst 'skatteplyndringsspørgsmålet' rejstes med stor symbolsk styrke gennem sagen om Astrid Lindgrens +100% beskatning og (velfærds)statens hårde fremfærd mod Ingmar Bergman, der på ydmygende vis arresteres midt i sit arbejde på Dramaten på mistanke om skatteunddragelse – en uretmæssig mistanke, som det skulle vise sig. Skatteoprøret og oprøret mod den overmægtige stat kunne finde yderligere næring i internationale neo-liberale vinde, som med Margaret Thatchers og Ronald Reagans magtovertagelser i 1979 og 80 for alvor fik næring. Selv om Sverige i 1980'erne aldrig kom til at opleve det anslag mod velfærdsstaten og fagbevægelsen, som Thatcher gennemførte i Storbritannien, understøttede disse udviklinger et ideologisk paradigmeskift også i Sverige. Selv 1980'ernes socialdemokratiske regeringer svor ikke længere troskab til keynesianismens læresætninger. Det, der var sket, var – for at genbruge bindets prægnante citat af forfatteren Lars Gustafsson – at ”nyliberala idéer hade övertagit problemformuleringsinitiativet” (s. 306).

På det praktisk politiske plan var der altså meget få reformer af nyliberal tilsnit som blev gennemført, da de borgerlige koalitionsregeringer havde magten i perioden 1976–1982. Men selve det faktum, at Socialdemokratiet i 1976 røg ud af regeringskontorerne efter at have monopoliseret adgangen i 44 år, er selvfølgelig en meget væsentlig ingrediens i hele tolkningen af 70'erne og 80'ernes årtier som en strømkæntring og en brydningstid. Det ville dog være forhastet at se dette 'regimeskifte' som et endegyldigt farvel til Socialdemokratiets dominans i svensk politik. I fortsættelsen frem til 2012, hvor bindet afsluttes, sad partiet inde med statsministerposten i ikke mindre end 21 ud af 30 år. Spørgsmålet er snarere, som jeg skal vende tilbage til, om partiet faktisk førte socialdemokratisk politik i denne periode.

Helt enestående som begivenhed er naturligvis mordet på Olof Palme i 1986. Forfatterne lægger ikke skjul på, at mordet udgør et traume i Sveriges nye historie, og at traumet ikke kun relaterer sig til selve drabshandlingen,

men også til den efterfølgende ubegribeligt forkludrede efterforskning. De afviser dog samtidigt påstanden om, at mordet kan ses som det symbolske udtryk for den svenske socialdemokratiske models død. Alligevel synes jeg, beretningen om mordet er 'underfortalt'. For befolkningen under 30 år må begivenheden jo være uoplevet historie, og derfor mangler jeg nok, at den beskrives mere detaljeret og mindre indforstået, og at traumet og dets karakter analyseres og diskuteres mere i bund, end det sker. Hvad gjorde mordet ved opfattelsen af Sverige som det trygge og stabile samfund, og hvad betød det for svensk politisk kultur?

Mordet på Palme danner, når man ser bort fra et par afsnit om udenrigspolitikken og ubådsaffærerne i 1980'erne, overgangen til den tredje grundfortælling om Sverige efter den kolde krig. Her er vi ikke længere kun i brydningstider, men i decideret krisetider for den svenske model såvel konjunkturelt som i 1990'erne og mere strukturelt i 2000'erne, efter at svensk økonomi igen er rettet op. Hvad det sidste angår, er forfatterens underliggende diskussionstema som nævnt spørgsmålet om, hvorvidt der i post-koldkrigsfasen er sket eller er ved at ske et velfærdspolitisk paradigmeskifte, et egentligt systemskifte eller modelskifte, som også berører andre politiske sider med tilknytning til modellen, for eksempel neutralitetspolitikken. Sidstnævnte link udvikles imidlertid aldrig særlig klart i bogen, og i det hele taget er den nye svenske udenrigspolitik efter den kolde krig stedmoderligt behandlet over kun fem sider (s. 481–485).

Der er ingen tvivl om, som forfatterne overbevisende demonstrerer, at der er sket radikale forandringer i svensk velfærdspolitik. Disse forandringer har ikke kun berørt velfærdsydelsernes økonomiske dækningsgrad, men også selve organiseringen af velfærdsstaten. Forfatterne anskueliggør meget klart, at den voldsomme økonomiske krise, der satte ind i årene efter Murens fald i 1989, har været med til at drive disse forandringer frem. Den finansielle overophedning, den voldsomme devaluering af kronan, den negative vækst i årene 1991–93, presset på de offentlige budgetter ikke mindst gennem en uhørt høj arbejdsløshed (indbefattet de 4–5 procent i offentligt støttede jobordninger) på 13–14 procent, da det var værst i 1993, lagde grunden til et mentalt kriseberedskab, hvor der kunne eksperimenteres med og introduceres nye tilgange til velfærdspolitikken.

Med konkret udgangspunkt i behandlingen af de arbejdsløse vises det (s. 372–73), hvordan vilkårene for at modtage understøttelse ikke kun forringedes, men også skærpedes gennem såkaldte strukturreformer, for eksempel aktiveringsordninger med et stort indslag af kontrol og adfærdsregulering. Som Östberg og Andersson antyder, kan dette ses som en art individualisering af arbejdsløshedsproblemet, som leder tanken hen på principperne for den konservative sociale forsorgs skelnen i 1800-tallet mellem retfærdigt

og uretfærdigt fattige. Det er den debat, som vi i Danmark i de seneste år er kommet til kende som 'Dovne Robert-debatten' med udgangspunkt i en konkret personsag om "Dovne Robert", som stiller krav til sin aktivering. Det interessante ved denne udvikling i Sverige er imidlertid, at denne skærping i høj grad skete under socialdemokratiske regeringer, selv om bindet også viser, at Socialdemokratiet under Göran Persson fra slutningen af 1990'erne forsøgte at vende tilbage til en mere klassisk socialdemokratisk retorik.

Overordnet set lægger forfatterne sig fast på at diskutere to hovedforklæringsmodeller på krisens gennemslag. Den ene er den såkaldte neo-liberale tolkning, som så og ser krisens udløsende moment i det forhold, at den svenske model var blevet uforenelig – for dyr og for ufleksibel – med det strukturtryk, som blev skabt af overgangen til et mere globaliseret, europæiseret og individualiseret Sverige, som samtidig også var karakteriseret ved en transformation fra industrisamfund til såkaldt videnssamfund. Sådanne forandringer sætter sig ikke igennem af sig selv, og forfatterne peger derfor på, at en anden, delvis alternativ hovedforklaring må findes i de finansliberaliseringer, der blev gennemført i 1980'erne over hele den vestlige verden og også i Sverige, og som gjorde det meget vanskeligt at bruge traditionelle nationaløkonomiske, herunder keynesianske, redskaber til at lave krisestyring.

Jeg synes, det er en stor styrke ved bogen, at den insisterer på at forklare 1990'ernes krise i en bredere historisk kontekst og som produkt af et samspil mellem ideologisk agency og struktur (globalisering) og ikke som en pludselig naturforeteelse, der rammer Sverige, og som der blot reageres refleksagtigt på. Trykket i forklaringen lægges på, at det er den ideologiske forskydning af velfærdsdiskursen fra keynesianisme til monetarisme i strømkænrings- og brydningstiden i 1970'erne og 80'erne, der i sammenhæng med finansliberaliseringerne og globaliseringen determinerer kriseløsningsstrategierne i 1990'erne.

Krisediskussionen udgør optakten til og bagtæppet for bindets mere grundlæggende behandling af spørgsmålet om, hvorvidt der er sket et egentligt systemskifte i svensk velfærd og politik. Landet kom jo over krisen, men kursen mod en højere grad af målstyring, konkurrence, privatisering og decentralisering er fortsat og udbygget frem til i dag. Det politiske landskab er også blevet forandret, og der er god grund til at tro, som forfatterne understreger, at skiftet til den borgerlige regeringskoalition med Fredrik Reinfeldt som statsminister i 2006 er udtryk for en mere vedvarende forandring af det politiske landskab.

Vedrørende velfærdsmodelsystemskiftet får vi mange konkrete behandlinger af de forandringer, der er sket i socialpolitikken, skattepolitikken, pensionssystemet med mere, som tilsammen peger i retning af en

modeltransformation. Östberg og Andersson lægger sig på linje med førende velfærdsforskere som Anders Lindbom, der hævder synspunktet, at den svenske velfærdsmodel fortsat består i sin grundstruktur, om end nok i en mindre generøs udgave end tidligere. Men måske man godt kunne stramme tolkningen i retning af det følgende, som er konklusionen på en diskussion om, hvorvidt den nordiske velfærdsmodel har skiftet karakter, foretaget af de to danske velfærdsforskere Jon Kvist og Bent Greve med udgangspunkt i den danske erfaring. Her konkluderer de således:

Although Denmark still offers universal coverage in core welfare state areas, the increased use of occupational and fiscal welfare as well as changes in public schemes has gradually transformed the nation into a multi-tiered welfare state that is more dualistic and individualistic with participation in the labour market becoming still more important for entitlement to benefit. These profound changes have taken place in such a way that although core characteristics are still in place, new structures and understandings of the welfare state are also developing.<sup>3</sup>

Baseret på dette binds redegørelse og diskussion af udviklingen i Sverige, virker Kvists og Greves konklusion også som en rimelig status over den svenske udvikling. Konsekvensen af dette må være, at den nordiske velfærdsmodel står midt i et systemskifte og ikke længere lader sig dækkende begribe med Gøsta Esping-Andersens klassiske universalistiske og dekommodificerede typologitilgang.

På det politisk-parlamentariske område mener Östberg og Andersson, at valget i 2006 udgjorde "et historisk skifte" i svensk politik. Årsagen hertil ligger ikke i det simple forhold, at Socialdemokratiet mistede regeringsmagten, for det var også tilfældet i perioden 1976–1982 og 1991–1994. Hovedårsagen søges derimod i, at Sverige i dag har to stort set lige store og magtfulde partier, idet Moderaterna nu gør Socialdemokratiet rangen stridig som det største parti. Den udvikling har imidlertid også været undervejs i et længere forløb. Det var således først fra valget i 1979, at Moderaterna etablerede sig som det dominerende borgerlige parti. Siden da er det svenske parlamentariske billede ændret markant i retning af et brud med (omend ikke så radikalt som i Danmark) det klassebaserede femparti-system til fordel for et bredere multipartisystem præget af 'single-issue politics'. I dagens parlament er der således otte partier repræsenteret, hvor ikke mindst Miljöpartiet og Sverigedemokraterna i udgangspunktet har haft en udpræget profil som enkeltsagspartier. Opbruddet i partisystemet er således ligeledes uløseligt forbundet med overgangen fra industrisamfundet til det post-industrielle samfund.

Til dette hører også et andet træk, der har forandret dagens politik helt

grundlæggende. Bindet belyser ved flere lejligheder, hvordan Socialdemokratiet i tiden efter den kolde krig har afsvoret keynesianismen i praksis og i stedet fulgt mange af opskrifterne fra den neo-liberale kagebog. Samtidig har Moderaterna taget velfærdsdagsordenen til sig, i hvert fald retorisk, måske fordi det endnu er en politisk tabersag at distancere sig fra en velfærdsdagsorden. Men denne konvergens eller ”samsyn” mellem venstre og højre har også betydet, at mange vælgere i dag har meget vanskeligt ved at føle sig politisk repræsenteret, hvilket de dalende partimedlemstal eksempelvis er tegn på. Dette har for mig at se ret meget med globaliseringen, europæiseringen og impotentisering af dagens nationalstat at gøre – et forhold, som jeg ikke synes bogen adresserer grundigt nok.

Jeg er naturligvis enig i, at globaliseringen ikke har ført til ”nationalstatens bortvittrande” (s. 358), men jeg mener det hører med til systemskifte-debatten at tematisere og diskutere stærkere, end det sker i dette bind, i hvilket omfang nationalstaten og muligheden for at føre national politik faktisk er blevet svækket. Det politisk-ideologiske samsyn har i høj grad også rod i det forhold, at det nationale politiske råderum er blevet mindre. Både bind 7 og 8 tematiserer flere gange den politiske udvikling i hele efterkrigstiden med henvisning til en afideologisering af politikken. Det er givetvis korrekt nok, men der er stadigvæk en afgrundsdyb forskel på niveauet for afideologiseringen i 1960’erne og i dag.

I 1960 var det fortsat sådan, at de fleste vælgere ikke havde vanskeligt ved at placere Socialdemokratiet og Moderaterna på et højre-venstre kontinuum. Det er blevet betydeligt vanskeligere i dag, ikke kun i Sverige, men i store dele af Europa, og det skaber politisk rum til partier som Sverigedemokraterna, Dansk Folkeparti og Front Nationale – partier som ikke kun bekæmper indvandring, men også i bredere forstand er gået på barrikaderne for at forsvare det nationale velfærd over for trykket fra globaliseringen og europæiseringen. Kampen om det nationale domæne er derfor tidens store kamp og influerer såvel de nationale politiske systemer som EU selv. Det er i det lys, jeg gerne havde set en større tematisering af betydningen af fragmenteringen af nationalstaten i relation til systemskiftediskussionen.

Det er måske også den mangel, der er hovedårsagen til, at to andre vigtige aspekter for mig at se er nedprioriteret, nemlig spørgsmålene om (1) indvandringens og multikulturaliseringens og (2) europæiseringens påvirkning af det svenske samfund. Den første dimension er ganske vist flot behandlet i Kristian Gerners temaafsnit om ”Sverige i verden, verden i Sverige”, men for mig at se er dimensionen så vigtig, at den også burde have været meget klarere inddraget i selve bogens hovednarrativ og hoveddiskussion. En sådan inddragelse ville i det hele taget også have åbnet op for en mere organisk inddragelse af kulturhistorien i narrativet. Som det er nu, bliver det politiske



og det social-økonomiske tag på forandringerne i Sverige meget stærkere belyst end kulturforandringerne. Det samme gælder for europæiseringen, som nærmest er totalt fraværende i bogen. I en tid, hvor en stigende del af al national lovgivning har sit udspring i Bruxelles, hvor der er fri bevægelighed for varer, kapital og tjenester, og hvor EU-domstolen har øverste domsmagt inden for traktaternes elastiske virkefelt, er det påfaldende, at konsekvensen heraf slet ikke indgår i analysen og fortællingen. EU er kun med som udenrigspolitik eller som folkeafstemningsstridspunkt, selv om store dele af EU-politikken i dag snarere må defineres som indenrigspolitik og derfor også hører hjemme i enhver moderne national fortælling. Det komplicerer fortællingen, men multi-level governance er dagens vilkår i Europa.<sup>4</sup>

\*\*\*

Trods de indimellem kritiske diskussioner med de to foreliggende bind skal der ikke herske tvivl om, at jeg anser begge bind som endog meget fortjenstfulde og udtryk for moderne historieskrivning på højt niveau. Som nævnt kan jeg have mine tvivl om bøgerne vil egne sig til læsning hos et bredere publikum, men for dem, der magter at komme igennem dem, er der store indsigter at hente. Det er ikke mindst slående, når man læser disse to bind sammen, hvor store samfundsforandringer, der faktisk er sket gennem de sidste knapt hundrede år. Historien er dynamisk og transformerende i stærk vekselvirkning mellem det fortidige og det fremtidsrettede, hvor begge dimensioner skaber samtiden, men også gør processerne svære at afkode af samtiden. Forfatterne har med de to bind gjort et overbevisende forsøg herpå.

*Thorsten Borring Olesen*

## Noter

- 1 Se for eksempel bind 15 og 16 af den nyeste Danmarks historie, *Politiken og Gyldendals Danmarkshistorie*, skrevet af Poul Villaume og Søren Hein Rasmussen, Kbh. 2005 og 2004.
- 2 En næsten tilsvarende brug af tillægsordet "ny" findes i øvrigt i bind 7 i afsnitoverskrifterne, der behandler udviklingen frem til 1930'erne.
- 3 Jon Kvist & Bent Greve, "Has the Nordic welfare model been transformed?", *Social Policy and Administration* 2011:2, s. 146–160. Citatet er fra artiklens indledende abstract s. 146.
- 4 Det manglende fokus på europæiseringens gennemslag i Sverige er i øvrigt også led-saget af en tilsvarende mangel på behandling af Sveriges påvirkning af EU's politikker, hvor der ellers er stor enighed i forskningen om, at svenske regeringer i de sidste 10–15 år faktisk har været meget dygtige til ikke mindst at påvirke EU's fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik.